

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

15. Muita metafysiikan kysymyksiä

Virittäytyminen aiheeseen

- Lukekaa Lauri Caloniuksen kolumni ”Minun päätökseni eivät ole minun” (*Idea 1*, luku 15, s. 140).
- Pohtikaa ja keskustelkaa:
 - Onko joku kokenut joskus vastaavanlaisen tilanteen?
 - Koitko, että tilanne tapahtui vääjäämättömästi (ei ollut mitään muuta vaihtoehtoa kuin tapahtua juuri se mitä tapahtui) vai selititkö sen sattumalla?
 - Ohjaako elämäämme sattuma vai kulkeeko elämä kuin junan raiteita pitkin kohti jotain tuntematonta tai ennaltamäärättyä?
 - Olemmeko vapaita vaikuttamaan siihen, mitä meille tapahtuu?

Virittäytyminen aiheeseen

Pohtikaa pienryhmissä:

1. Luku 15, tehtävä 3, s.141:

On sanottu, että rattijuoppona ajaminen on vapaa valinta kun taas rattijuopon uhriksi joutuminen ei. Keksi perusteita väitettä vastaan ja sen puolesta.

2. Luku 15, tehtävä 4, s.141:

Värien olemassaolo on kiinnostava metafyyminen kysymys.

a) Miten määrittelisit keltaisen värin sokealle?

b) Millä tavalla värit ovat olemassa?

Determinismi

- Se, mikä tapahtuu, tapahtuu vääjäämättä (välttämättä).
- **Kausaalinen determinismi**
 - Tapahtumat määräytyvät kausaalisesti edeltävistä asianteiloista.
 - Jokaiselle tapahtumalle löytyy aina sitä edeltävä syy.
 - Tämä syiden ja seurausten ketju on alkanut jostakin (nykyfysiikka kutsuu sitä alkuräjähdykseksi) ja jatkuu loputtomasti tulevaisuuteen.
 - Se, että olette tänään tällä filosofian tunnilla, voidaan selittää sitä edeltäneillä tapahtumilla.

Determinismi

- **Teleologinen determinismi**
 - Jokin tulevaisuuden päämäärä määrittää sen, mitä tapahtuu nyt.
 - Muita muotoja:
 - Fatalismi (kohtalousko)
 - Jokin tulevaisuuden kohtalo määrittää mitä elämässä tapahtuu nyt.
 - Predestinaatio-oppi
 - Jumala määrää ihmisen kohtalon.
 - Esim. kristinuskossa ajatus siitä, että osa päätyy kuoleman jälkeen taivaaseen ja osa helvettiin.

Indeterminismi

- Determinismin vastakohta.
- Maailmaa ei ohjaa järkähtämätön kausaalilaki.
- Maailmassa on tilaa sattumalle.
 - Tai sattuma hallitsee maailman tapahtumia.
- Saa tukea kvanttifysiikasta.
 - Tilastollisia todennäköisyyksiä, ei suoraa syy-seuraussuhdetta.

Kaaosteoria

- Esimerkiksi *perhosefekti*
 - Perhosen siiven isku Amazonin sademetsässä panee alulle syiden ja seurausten ketjun, joka aiheuttaa tornadon Teksasissa.
- Todellisuus on deterministinen
 - mutta tapahtumiin vaikuttavat syyt ja seuraukset ovat niin monimutkaisia, että todellisuus näyttäytyy indeterministisesti, kuten perhosefektissä.

Vapaa tahto

- Voiko tahtomme olla vapaa deterministisessä tai indeterministisessä todellisuudessa?
 - Eli voimmeko vapaasti valita mitä teemme?
 - Oleellista vapaalle tahdolle on se, että pystymme kontrolloimaan valintojamme.
- Determinismi:
 - Emme voi valita vapaasti, koska kaikkien tapahtumien selitys on aiemmissa tapahtumissa ja luonnonlaeissa.
 - Esim. ihmisen valinnat johtuvat tunteista, tunteet aivotiloista, aivotilat kemiallisista ja biologisista prosesseista, jne.
- Indeterminismi:
 - Emme voi valita vapaasti, koska valintamme johtuvat sattumasta.
 - Jos valinnat ovat sattuman seurausta (aivan kuin aina heitettäisiin kolikkoa), niin meillä ei silloin ole kontrollia päätöksiimme.

Vapaa tahto

- Koemme, että tahtomme on vapaa, mutta onko se riittävän hyvä peruste uskoa vapaan tahdon olemassaoloon?
- Toisaalta: Miten yhteiskunta ja arki muuttuisivat, jos kaikki hyväksyisivät sen, että meillä ei ole vapaata tahtoa?
 - Käytännössä mikään ei muuttuisi yhteiskunnallisessa toiminnassa.
 - Esimerkiksi rikolliset joutuisivat edelleen vastaamaan teoistaan tuomioistuinten edessä.
 - Ainoa ero olisi siinä, että näin tapahtuisi vääjäämättä.

Onko huoneessa valkoisuutta?

- Mitä jää jäljelle jos valkoisesta kahvimukista poistaa kaikki sen ominaisuudet (valkoisuuden, pyöreyyden, keraamisuuden...)?
- Jäävätkö nuo ominaisuudet itse olemaan vai katoavatko nekin, kun ne poistetaan kahvimukista?
- **Käsiterealismi:** Käsitteet (kuten valkoisuus) ovat olemassa itsenäisinä, esim. valkoisuus on olemassa vaikka yhtäkään valkoista esinettä ei olisi.
- **Nominalismi:** On olemassa vain yksittäisiä olioita ja käsitteet ovat vain nimilappuja noille olioille.

Tehtävä

Idea 1, luku 15, tehtävä 2 (s. 141):

Laplacen demoni on determinismiin liittyvä ajatuskoe. Jos demoni tietäisi tarkasti maailmankaikkeuden tilan jollakin hetkellä ja kaikki siihen vaikuttavat voimat, se pystyisi laskemaan maailman tilan millä tahansa tulevaisuuden hetkellä.

- a) Demoni tarjoaa sinulle mahdollisuutta tietää tarkasti maailman tila 10 vuoden kuluttua. Tarttuisitko tarjoukseen? Jos kyllä, mitä seurauksia valinnalla olisi?
- b) Demoni tarjoaa myös tiedon kuolinpäivästäsi. Ottaisitko tiedon vastaan? Perustele.
- c) Arvioi opiskelukaverisi valintoja ja niiden perusteita. Mitä vahvuuksia niissä on, entä kehitettävää?